

KÖRNYEZETI FELELŐSSÉG, KÁRELHÁRÍTÁS ÉS FINANSZÍROZÁS
AZ EURÓPAI UNIÓ RENDSZERÉBEN

JUNG KATALIN SZILVIA

Kivonat

A tanulmány tárgya és célja szerint többrétű. Az első gondolati egység egy 2008-as jogesetet mutat be, melyben Olaszország az Európai Unió Bíróságához fordult előzetes döntéshozatal végett. Az ERG és társai eset kapcsán olyan fontos elveket tisztázott a Bíróság, mint a '*szennyező fizet elve*', a Környezetjogi felelősségről szóló 2004/35/EK irányelv, az általa bevezetett felelősségi mechanizmus, vétkesség és gondatlanság esetei, valamint a károk megelőzési és elhárítási kötelezettsége.

A Magyarországot sújtó, 2010. október 4-i környezeti katasztrófa - melyben a timföldgyártás mellékterméke, a vörösiszap pusztított a Dunántúlon – e kérdéseket megkerülhetlenné teszi. Luxemburg az olasz eset során végzett interpretációjával alapot nyújthat a jelen káresemény felméréséhez, a különböző illetékes hatóságok és gazdasági szereplők viszonyának, kötelezettségeinek elemzéséhez. Az Unió által bevezetett jogi megoldások, vélelmek és a bizonyítási teher megfordítása - általánosabb értelemben is irányt mutathatnak és megfontolandóak lehetnek a hazai jogalkotás számára. A második rész erre kívánja felhívni a figyelmet, mellyel párhuzamosan elemzi az esetet a jelenlegi nemzeti jogszabályok, kárelhárító cselekmények és szakértői vizsgálatok alapján.

Mindezek során az Unió előzetes eljárása, az irányelvek értelmezésének időbeli és tárgyi hatálya, illetve a nemzeti és európai fórumok viszonya is tisztázást nyer. A nemzeti fórumok többé nem tekinthetnek úgy a Közösségre, mint valamely beavatkozó, felső entitásra – reális és élelmes megoldásait kell látniuk és saját érdekükben figyelemmel lenniük. Hasonlóképpen az uniós normák végrehajtásával sem késlekedhetnek, hiszen határidős és jogkövető magatartás esetén, talán még egy ilyen katasztrófa is elkerülhető lett volna.

Kulcsszavak: vörösiszap, környezetszennyezés, környezeti felelősség, vétkesség és gondatlanság, kárelhárítás és finanszírozás, a szennyező fizet elve, Európai Bíróság.

*

Környezeti felelősség, kárelhárítás és finanszírozás az Európai Unió rendszerében

vs.

Vörösiszap „hömpölygő” hatáskörei, felelősök és károk

2010. október 4-én környezeti katasztrófa sújtotta Magyarországot. A timföldgyártás mellékterméke, a vörösiszap pusztított a Dunántúlon, szedte áldozatait és károsította a környező élővilágot, természetet. Az eset hirtelensége, a területen található jogszabályi, felügyeleti és hatásköri bizonytalanságok megközelítéséhez, egy friss, szintén 2010-ben elbírált Európai Bírósági ügy nyújt megfelelő alapot.

A C-378/08. sz. *ERG és társai* ügy¹ aktualitását, a Luxemburgi Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásában tárgyalt kérdések adják: a *Környezetjogi felelősségről* szóló irányelv értelmezése, alkalmazhatósága és jogi megoldásai, a *szennyező fizet elve*, valamint a *károk megelőzésének és elhárításának kötelezettsége*. Az eset ismertetése arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy nemzeti fórumaink előtt újra és újra előfordulnak problémák, melyre Luxemburg és az unió jogalkotása megfontolandó megoldásokkal is szolgálhatna. Ez azonban sokszor elbukik a tagállamok hajlandóságán, az uniós normák végrehajtása, átültetése során, illetve már a közösségi elem felismerésének szintjén. Tekintetünket azonban fel kell emelnünk nemzeti territorialitásunk köreiből! Az Unió ítélkezési gyakorlatára nem gondolhatunk többé úgy, mint végső soron alkalmazható valamely elviselhetőre, nem lehet többé szó hatalmi kérdésekről.

¹ <http://curia.europa.eu/> 2010.10.11.

Ezt kívánja tőlünk az *effet utile elve* is.² A jelen EU bírósági eset fényében a sarkalatos kérdések: elfogadás – átültetés – végrehajtás, megelőzés és elhárítás. E magatartás követésre érdemes, és alkalmas lehet más, hasonló katasztrófák megelőzésére, talán még a vörösiszap pusztítása is elkerülhető lett volna intencióiival.

A jelen eset 2008-ban került az Európai Bíróság elé. Kiemelését indokolja, hogy elemzése által tisztább képet kapunk az Unió - környezetszennyezés kapcsán felmerülő - felelősségi kérdéseiről: a szennyezés és gazdasági szereplők viszonyának vizsgálatáról, az okozati összefüggésről, a vétkesség és gondatlanság problematikájáról. Tisztázza továbbá az elfogadhatóság kérdését az előzetes döntéshozatali eljárás során, illetve az időbeli és tárgyi hatály problémáját egy irányelv alkalmazási köreinél.

Nemzeti jogalkalmazás szintjén ezzel kapcsolatban sokszor úgy nyilatkoznak, ahol az időbeli és tárgyi hatály nem stimmel, ott nem tehetjük meg, hogy ráerőszakoljuk az uniós megoldásokat az ügyre. De itt épp a megközelítéssel van a probléma. Nem erőszakról, s nem valamilyen szükséges rosszról van szó, hanem egy könnyebbséget hozó, jobb, tisztább eligazodást nyújtó megoldásról. Luxemburg hangsúlyozza, a nemzeti bíróság szabadon dönt, alkalmazandónak találja-e ügyére a felfedett normákat vagy sem. A vörösiszap- eset kapcsán azonban ez igen hasznos volna.

Az ERG és társai eset az EU Bíróság előtt

2008 júniusában előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordult az Európai Bírósághoz (EB) a *Tribunale amministrativo regionale della Sicilia* (Szicíliai Regionális Közigazgatási Bíróság) a 2004/35/EK irányelv értelmezése végett.

A Szicíliában található Augusta kikötőt övező Priolo Gargallo és Melilli nemzeti jelentőségű területen az 1960-as évektől kezdődően folyamatosan társaságok telepedtek le. A szénhidrogén és petrokémiai ágazatban működő vállalkozások elterjedésével a kőolajipar virágzásnak indult - ezzel egyidejűleg azonban a régió ismételt szennyezése is kezdetét vette.

A társaságok érzékelték a veszélyt, és különböző, tisztítási terveket dolgoztak ki a felszámolására, melyeket a miniszter tárcaközi rendelettel jóvá is hagyott. A társaságok azonban felróható késedelembe estek a végrehajtással, melynek eredményeképpen az illetékes közigazgatási hatóság, kötelező teljesítést rendelt el. Valamint figyelmeztette őket, hogy amennyiben nem végzik el a cselekményeket, kénytelen lesz hivatalból maga elrendelni azokat.

A társaságok az előírt intézkedések kivitelezhetetlenségére, illetve túl nagy költségére hivatkoztak és keresetet nyújtottak be a közigazgatási hatóság ellen a szicíliai regionális közigazgatási bírósághoz. A kérdést előterjesztő fórum helyt adott a keresetnek és ítéletében megállapította, hogy a tisztítási kötelezettségek jogellenesek voltak, mivel nem vették figyelembe a *szennyező fizet elvét* és a *tisztességes eljárásra vonatkozó nemzeti szabályokat*.

A közigazgatási hatóságok erre válaszul a Consiglio di Giustizia amministrativa della Regione Sicilia - hoz (Szicília tartomány közigazgatási bíróságának tanácsa) fordultak, mely a fenti ítélet végrehajtását fel is függesztette - *fumus boni iuris*. A hatóságok ezt követően újabb intézkedéseket írtak elő a vállalkozások számára, miután a korábbiakat alkalmatlannak ítélték. Ennek keretében többek között egy gát megtervezésével és kivitelezésével bízták meg a Sviluppo (a továbbiakban: SpA) társaságot, anélkül azonban, hogy más magánjogi jogi személyeket is versenyeztettek volna a posztra.

Az alapügy felperesei erre föl új keresetet intéztek a kérdést benyújtó bírósághoz, arra hivatkozva, hogy az SpA-t nem környezetvédelmi célkitűzések, hanem infrastrukturális megfontolások vezérlik: egy mesterséges sziget létrehozása a terv.

Ezen a ponton, 2008 júniusában a szicíliai fórum az eljárást felfüggesztette, és előzetes döntés iránti eljárást kezdeményezett a Luxemburgi Bíróságnál.³

A nemzeti bíróság kérdései

A közösségi fórumhoz folyamodás tárgyát a 2004/35/EK *A környezeti felelősségről* szóló irányelv értelmezése, a benne foglalt *szennyező fizet elve* és a *környezeti károk megelőzésének és felszámolásának szabályai* adták.

² Dr. Fejes Péter: Vigyázó szemetek Luxembourgra vessétek! In: *Magyar Jog*, A Magyar Jogász Egylet Folyóirata 2009/1. 1-9.o. – Dr. Tóth Mihály: Büntetőjogi előadás – Phd képzés 2010. 09. 27.

³ <http://curia.europa.eu/juris/ i.m>

Három kérdést intézett a szicíliai fórum Luxemburghoz: a szennyező fizet elve, valamint általában a 2004/35-ös irányelv, ellentétes-e azzal a nemzeti szabályozással, amely lehetővé teszi az illetékes hatóság számára, hogy környezeti károk felszámolására irányuló intézkedéseket írjon elő a gazdasági szereplőknek, pusztán létesítményeik - *szennyezett területhez való közelsége* miatt? Illetve anélkül, hogy vizsgálnia kellett volna a szennyezési esemény, a károk és a gazdasági szereplők közötti *okozati összefüggést*? Valamint a gazdasági szereplők *vétkességére, gondatlanságára* tekintet nélkül?

Luxemburg - a nemzeti szabályozás számára is megfontolandó – válasza

Az irányelv alkalmazásának időbeli hatályával kapcsolatban az EB kimondta, hogy az irányelv végrehajtására szabott határidő (2007. április 30.) előtt bekövetkezett károkra nem alkalmazandók a szabályok. Az irányelv tehát vonatkozik a 2007. április 30-át követően bekövetkezett kibocsátás, esemény vagy incidens által okozott károkra, amennyiben ezek vagy ezen időpontot követően gyakorolt tevékenységekből származnak; vagy ezen időpontot megelőzően gyakorolt, azonban az említett időpont lejártakor még be nem fejeződött tevékenységekből származnak. - Ennek értelmében a vörösiszap- ügyben is irányadóak a vonatkozó rendelkezések: a „szennyező fizet” elve, vagyis aki környezetkárosodást okoz, annak viselnie kell a szükséges, környezetkárosodást megelőző, illetve a helyreállítási intézkedések költségeit, ideértve a kár, illetve a kárveszély felmérésének költségeit is.

Az irányelv tárgyi hatályát inkorporálva maga fogalmazza meg, amennyiben utal III. mellékletében felsorolt tevékenységekre. Az itt szereplő energiaipari és vegyipari ágazatban működő gazdasági szereplők által okozott károkért objektív felelősség terheli az elkövetőket.

Az Európai Bíróság többször utalt rá ítélezési gyakorlatában, hogy az előzetes eljárás a nemzeti és a közösségi fórum közötti együttműködés eszköze. A Bíróság segítséget nyújt ahhoz, hogy a tagállami bíróság előtt felmerült ügyben van –e közösségi elem, illetve az irányadó európai uniós rendelkezéseket miképpen kell értelmezni. A fórumok ezért szabadon fordulhatnak Luxemburghoz kérdéseikkel, ha azok megalapozottak és kellően világosak ténybeli és jogi elemeiket tekintve.⁴

A bíróság azonban azon túlmenően, hogy felfedi az uniós jogot, megnyitja az interpretáció útját, nem jogosult eldönteni az adott ügy kapcsán, hogy szükségképpen alkalmazást is nyerjen. Ez a nemzeti fórum hatásköre. Amennyiben időbeli és tárgyi hatályát irányadónak tekinti a tagállami bíróság, a közösségi jog szerint jár el, ha azonban nem, továbbra is a nemzeti jog szabályai fognak érvényesülni.

Fontos megjegyezni, hogy Luxemburg az előzetes eljárás során nem jogot alkot, csupán felfedi azt, amit már amúgy is lefektettek az uniós normák.⁵ Más kérdés, hogy jogfejlesztő tevékenységével sok, a gazdasági uniótól korábban idegen elvet, alapvető jogosultságot épített bele a közösségi jogrendszerbe, tevékenységének egyéb megnyilvánulási terein.

A 2004/35/EK direktíva - Felelősségi rendszere

Az irányelv, a hatálya alá tartozó esetekben, egy felelősségi mechanizmust állít a jogalkalmazók elé. Első lépésként azonosítani kell a *környezetszennyező(ke)t*. A szennyezéssel okozott *kárnak* ezt követően *valósnak* és *mérhetőnek* kell lennie ahhoz, hogy bármiféle következtetéseket vonhassanak le az elkövetők tekintetében. Harmadik lépcsőben pedig az első két tényező közötti kapcsolatot kell vizsgálni, vagyis a károk és az környezetszennyező(k) közötti *okozati összefüggést*.

A fenti rendszer igen hasznos, ott azonban nem segít, ahol diffúz, kiterjedt szennyeződésekről, jelenségekről van szó. Ilyen esetekben a károk nehezen behatárolhatóak, illetve a valamely jelenség negatív következményeiként megjelent okozatok, nem hozhatók összefüggésbe egyértelműen semmilyen kiváltó okkal, cselekedettel, mulasztással.⁶

A módszer tekintetében ismét azt tapasztaljuk, hogy a közösségi jog és a nemzeti jog egymást támogató, nem egymás ellenében ható, vagy kizáró alkotások, hiszen az összefüggések metódusát nem tisztázza az irányelv. Ez a feladat a nemzeti jogalkotókra vár, akárcsak a szennyező fizet elvének konkretizációja. Ennek tekintetében széles mozgástérrel rendelkeznek a tagállamok. S ebből már következik is az első kérdésre adott válasz: valamely tagország előírhatja, hogy illetékes hatósága a kár felszámolására irányuló intézkedéseket írjon elő a gazdasági szereplőknek, melyre alapot a Közösség egy igen bravúros vélelemmel⁷ szolgáltat. A praesumptio iuris a gazdaság szereplője és a szennyezés közötti okozati összefüggést feltételezi, melyre azonban kizárólag hiteles ténykörülmeny vezetheti az eljáró fórumot. Ilyen tényező a konkrét esetben a

⁴ Curia, id. eset

⁵ Dr. Bándi Gyula: Az EB környezetjogi ítélezési gyakorlata - előadás - Phd képzés 2010.10.18.

⁶ Curia, id. eset

⁷ Dr. Bándi Gyula- előadás

társaságok létesítményeinek közelsége a szennyezett területhez, valamint az azonosított szennyező anyagok, és a vállalkozások tevékenységéhez használt anyagok egyezősége.

Az ítélet ennek értelmében üzenetértékű minden nemzeti jogalkotás számára,⁸ mely egy mesteri, ám megalapozott fordulattal válaszol a gyakran megtorlás nélkül maradó környezeti problémákra. Így a magyar jog számára is megfontolandó, mely átvette ugyan az irányelvet, eszközeit tekintve azonban vélelemmel nem él.

Vétkesség és gondatlanság relevanciája

Az elkövetők szándékának vizsgálata nem feltétele a fentiek alapján a felelősség megállapításának, egy esetkörben azonban mégis jelentőséggel bír. Olyan - a védett fajokban, vagy természetes élőhelyekben okozott károk tekintetében – melyeket a III. mellékletben nem szereplő tevékenységgel idéztek elő. Az ilyen szennyezésekért a gazdasági szereplő csak vétkessége vagy gondatlansága esetén felel.

A III. mellékletben szereplő tevékenységekkel előidézett károk felszámolása végett tehát anélkül írhat elő intézkedéseket az illetékes hatóság, hogy vizsgálná az alanyi oldal ezen ismérveit. Ehhez csupán előzetesen a szennyezés eredetét kell felderítenie és az okozati összefüggés mibenlétét, mégpedig a nemzeti szabályozás alapján.

A gazdasági szereplők jogosultságai és a bizonyítás terhe

Az irányelv azonban a kontradiktórius eljárás elvének megfelelően jogorvoslati lehetőséget biztosít a terhelteknek a károk felszámolására előírt intézkedésekkel szemben. Bizonyíthatják, hogy harmadik fél idézte elő a kárt, s az megfelelő biztonsági intézkedés ellenére is bekövetkezett. A szennyező fizet elve alapján senki sem felel olyan szennyezésért, amelyhez nem járult hozzá.⁹

Ezen a ponton ismét egy, a felelősség megállapítását könnyítő körülménnyel találkozunk az irányelv intézményei között. A bizonyítási terhe megfordul. A felelősséget ugyanis egy valószínűsítés alapján terheli a fórum valamely elkövetőre, melynek során bizonyítás nincs. Ennek ellenére nem légből kapott, körütekintés nélkül való döntésről van szó, hisz szükséges a felelősséget megalapító ténykörülmények figyelembe vétele. Kétségtelen azonban, hogy az első valódi bizonyítási cselekmény¹⁰ az eljárás ezen szakaszában merül csak föl.

Összefoglalva tehát lehetőség van ilyen intézkedések meghozatalára, ezt megelőzően csak a károk eredetére és az okozati kérdésekre kell csak összpontosítani, illetve megalapozott tényezők alapján következtetni. A Bíróság azonban hozzátette, hogy amellet, hogy a tagállamok szabad belátása szerint határozhatják meg a felderítés eszközeit és az eljárási cselekményeket, az irányelv szabályozási kérdéseiben szigorúbb rendelkezéseknek nincs akadálya. Tehát további tevékenységeket, felelősöket is megállapíthat a hatóság.

Az EUMSZ 267. cikke

Az Unió működéséről szóló szerződés 267. cikke jelöli meg feladatmegosztásként a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság viszonyát. Ennek alapján az uniós jogszabályok értelmezésére, érvényességi körének meghatározására hivatott Luxemburg, kizárólag a nemzeti fórum által közölt tényállás alapján. A nemzeti bíróságok feladata pedig megítélni, hogy alkalmazható-e az előtte felmerült helyzetekre, intézkedésekre. Ha nem, nemzeti szabályai szerint kell továbbfolytatnia az eljárást.¹¹

Az elfogadhatóság kérdése, mint minden előzetes eljárás legelső, szükségképpeni eleme

A Bíróság minden eleje beterjesztett ügy érdemi vizsgálatát megelőzően vizsgálja, hogy rendelkezésére bocsátották-e a megfelelő ténybeli és jogi elemeket, melyek nélkül nem tud hasznos választ adni.

Ennek megvilágítására, hogy mi számít kielégítő, illetve hiányos előterjesztésnek, szintén eligazítást nyújt az ERG és társai eset. Szerepelt ugyanis még egy negyedik kérdés a szicíliai fórum folyamodásában, melyet a Közbeszerzési szerződésekről szóló 2004/18/EK irányelv és a nemzeti szabályok összeegyeztethetőségének felfedése végett terjesztett be. Azt akarta tudni, hogy megengedhető-e az illetékes

⁸ Bándi, id. előadás

⁹ Curia id. eset

¹⁰ Bándi, id. előadás

¹¹ Curia id. eset

közigazgatási hatóság azon jogosultsága, hogy a szennyezett terület rehabilitációjának megtervezése és kivitelezése végett magánjogi társaságokat bízjon meg, versenytárgyalás nélkül.

A Bíróság úgy értékelte, hogy nem pontosította kellőképpen a munkálatok kivitelezésével megbízó közjogi jogi személyt, a munkálatok költségeit, valamint az aktust, amelyen át megbízta a magánjogi társaságokat. Csupán annyi szerepelt a keresetben: „jelentős környezeti hatást gyakorló és kiemelkedően magas gazdasági értékű” munkálatok, ezért az EB úgy határozott, hogy a ténybeli és jogi elemek összefüggése nem kielégítően világos, ezért elfogadhatatlan.¹²

A közösségi fórumhoz folyamodástól a nem megfelelően feltett kérdések mellett, sokakat annak költségei is visszatarthatnak, ugyanis a Bíróság kimondta, az előzetes döntéshozatal iránti eljárás az alapeljárás része, így a nemzeti bíróság dönti el azok alakulását. Mindezek elenyésző kérdések és félelmek azonban a fórumtól nyerhető információkhoz képest, mely által fejlődhet jogalkalmazási képességünk, illetve jogalkotásunkra is legalább akkora hatással lehet, amennyiben a kötelező elemeken kívül, az unió diszpozitív jogtechnikai felvetéseit is megfontoljuk.

II. Vörösiszap – kapcsolat az ERG esettel

Felelősségi kérdések és iránymutatás

2010. október 4-én Magyarországot - minden korábbi környezeti katasztrófáját felülmúló tragédia sújtotta. Pár óra alatt az ajkai timföldgyártás mellékterméke, a vörösiszap kiszabadult a tárolására szolgáló 30-40 méter magas kazettából és elárasztotta a Torna-patak völgyét. A 700 ezer tonna mennyiségben kiáramló lúgos elegy maró hatása, a hipónál tízszer erősebb. A Veszprém megye hét településén eddig nyolc halálos áldozattal járó szerencsétlenség után további 120 súlyosan sérült maradt, akik felmart bőrük miatt nem biztos, hogy túlélik a tragédiát. Az iszap háromszáz házba tört be, kiirtotta a Torna és a Marcal élővilágát, tizedelte a Rába halait - az ivóvízbázisokat azonban nem érte el. A több száz hektáron szétterült vörösiszap évekre ellehetetlenítette a földművelést. Ártalmatlanítása, a termőföld helyreállítását is ideértve, éveket vehet igénybe.¹³

A katasztrófa elemzése a 2004/35/EK irányelv felelősségi mechanizmusa alapján

A tények

A két eset párhuzamba állítása abból a megfontolásból született, hogy a környezeti felelősségről szóló irányelv alapján a vörösiszap ügye is jobban megközelíthető lesz. Az irányelv felelősségi mechanizmusa noha tisztán nem alkalmazható, támpontokat adhat az induláshoz, a károk felméréséhez, és a felelősök és az okozati összefüggés felderítéséhez.

A károk azonosítása

A közvetlenül észlelhető károk fent ismertetett köre mellett a WWF Magyarország jelentése szerint az erősen mérgező anyag mintegy 40 km² területet borított be, s feltehetően a Natura 2000 védett területen vonul majd el, így a természeti károk nemzetközi szinten is kiemelt jelentőséggel bírnak, amelyek azonban csak később becsülhetők fel.

Egyelőre csupán az látszik, hogy a víz színe és a meder is teljesen vörös, a levegő is érezhetően más, maró hatású, nagyon nehéz lélegezni, valamint az állatállomány tömegével pusztult el. Valószínűsíthető, hogy az egyes fajok vissza tudnak majd térni és újra benépesíteni e területeket - kérdés, hogy mennyi időbe telik mindez... Ráadásul a lúgot semlegesítő anyagok szintén mérgező hatással lehetnek az állatokra és a növényekre, mely tovább növeli a veszteségeket.¹⁴

A párhuzam megvonása elkerülhetetlen a tíz évvel ezelőtt a Tiszát, két hullámban ért cianid-szennyezés kapcsán. A cianid-szennyezett víz kiömlött a Baia Mare gyűjtőmedencéből, majd cianiddal és nehézfémekkel szennyezett iszap került a folyóba. A cianid azonnal elpusztítja az élőlényeket, majd az árral együtt elvonul. A nehézfémek azonban beivódnak a talajba és a növényekbe, hatásuk hosszabb távon

¹² Curia id. eset

¹³ http://hvg.hu/hvgfriss/2010.41/201041_a_vorosiszapkatasztrofa_kerdojelei_szakadas 2010.10.18.

¹⁴ www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=15530 2010.10.28.

érzékkelhető, akár növekedési- és szaporodási rendellenességeket is okozhatnak. A szennyezés nehézfém-tartalmának felmérése ezért kulcskérdés a jelen esetben.

A szennyező(k) azonosítása

A tényállást tekintve azonosságról nem beszélhetünk, hiszen az ERG eset tárgyát egy mintegy 50 éve kialakult, kiemelt jelentőségű kőolajipari terület szennyezése képezte, mint a társaságok tevékenységének „mellékterméke”. A vörösiszap-ügy kapcsán azonban egy termelés, a gyártás szükségképpen velejárója, egy közismert anyag elszabadulása torkollott katasztrófába. Itt nem a hatóságilag előírt intézkedések elmulasztásáról volt szó - hiszen elkerítve tárolták a vörösiszapot -, ám annak felügyeletére, a kazetta állagának ellenőrzésére nem fordítottak kellő figyelmet. A mulasztás tehát itt is fennáll, kérdés azonban, hogy a hatóság-gazdasági szereplő viszony szerint helytálló-e az előíró- megszegő kapcsolat feltételezése, vagy a felelős-felelős meghatározás a találóbbr?

Az is igaz azonban, hogy a meglehetősen hézagos jogi szabályozásunk adta laza normák közepette, igen nehéz eligazodnia az ügy szereplőinek - illetve éppen hogy túlságosan is könnyű, ami a betartásukat illeti. A jogszabályi reformok szükségessége elkerülhetetlen.

Az eset kapcsán mindez idáig kizárólag az ajkai timföldgyártás vezetőiben találta meg a halálos áldozatokat is szedő környezeti tragédia felelősét a kormány. A hazai bauxit-timföld-alumínium vertikum 33 milliárd forintos eszközértékű óriáscégét, a magyar magántőkések kezében levő a Magyar Alumínium Termelő és Kereskedelmi Zrt.-t (továbbiakban: MAL Zrt.) jelölte meg. Hende Csaba miniszter javaslatára a Parlament 2010. október 11-én elfogadta a honvédelmi törvény módosítását, mely szerint bármely gazdálkodó szervezet bármikor, kormányrendelettel állami felügyelet alá helyezhető.¹⁵

A céget kormánybiztosként Bakondi György irányítja. A kétéves időtartamra kinevezett kormánybiztos feladatai közé tartozik a MAL Zrt. vagyoni helyzetének áttekintése, vagyoni jellegű kötelezettségvállalásainak ellenjegyzése. Dönt továbbá a rendkívüli intézkedés bevezetését előidéző helyzet közvetlen elhárításával, illetve következményeinek enyhítésével összefüggő, a társaság legfőbb döntéshozó szervének hatáskörébe tartozó ügyekben.¹⁶

Az állam utólagos „védő” szemeinek felrebbenése mellett, ugyanezen a napon őrizetbe vették Bakonyi Zoltán cégvezetőt, s az Ügyészségtől előzetes letartóztatásba helyezését kérelmezték. A rendőrség azzal gyanúsítja Bakonyi Zoltánt, hogy elmulasztotta a hasonló katasztrófa esetén a kármentesítéshez és az élet, testi épség, valamint a vagyon megóvásához szükséges intézkedések kidolgozását, védelmi rendszerek, a káresemény hatását csökkentő védművek és jelző-riasztórendszerek kialakítását.

A vezető büntetőjogi felelőssége azonban kétséges. A területen fellelhető hézagos szabályozás terén ugyanis elképzelhető, hogy nem sértett normát Bakonyi az 1980-as években épült kazetta működtetése során. Kérdés, hogy mire jók ezek a szabályok?¹⁷

A felderítés módszere és az EU szerepvállalása

A tények ismertetése után azok közelebbi vizsgálata szükséges. A 2004/35/EK irányelv a szennyezés eredetének feltérképezését célként tűzi a jogalkalmazó elé, ennek módszerét azonban nem adja meg, azt tagállami hatáskörbe utalja. A magyar kormány a kárfelmérés és elhárítás ügyét meg is kezdte, melyről az Európai Unió is elismerően nyilatkozott. A továbblépés tekintetében szabad mozgásterével azonban úgy élt Magyarország, hogy az EU-tól kért támogatást. A Közösség ilyen irányú szerepvállalásának megismerése - mely magában foglalja a célok, preferenciák kitűzését, illetve jogszabály-módosító javaslatokat - elengedhetetlen a konkrét felderítő munkálatok ismertetése előtt.

Az EU szolidaritása

Az eset kapcsán az Európai Unió nem maradt tétlen, az Európai Bizottság és az Európai Parlament is napirendi kérdésként foglalkozik a magyar ügygel, melynek következményei Európát is érinthetik. Az ismertetett szennyezések továbbterjedésének esetleges irányait, illetve a hasonló esetekben irányadó szabályozásokat tekintve egyaránt.¹⁸

2010. október 7-én a magyar kormány segítséget kért az Európai Bizottság Megfigyelési és Tájékoztatási Központjától (MIC), lehetőleg olyan 5-7 fős szakértői csoport formájában, akik jártasak az iszap által a

¹⁵ http://hvg.hu/hvgfriss/2010.41/201041_a_vorosiszapkatasztrofa_kerdojelei_szakadas 2010.10.18.

¹⁶ lakihegyradio.hu A vörösiszap kazettájának működtetésére vonatkozó szabályok.

¹⁷ Hvg 2010. 41. szám i.m.

¹⁸ www.bruxinfo.hu/ i.m.

növény- és állatvilágban okozott károk enyhítésében illetve megakadályozásában. Október 11-én meg is érkeztek a baleset helyszínére a polgári védelmi szakértők öt európai országból - Franciaország, Belgium, Svédország, Ausztria, Németország -, hogy segítsenek hazánkban a vörösiszap okozta károk hatékony orvoslásának kidolgozásában.¹⁹

Az Európai Polgári Védelmi Mechanizmust 2001-ben hozták létre, célja a katasztrófák során folytatott együttműködés elősegítése. Az erőforrások egyesítése a bajbajutott ország megsegítésére, illetve a segítségnyújtás hatékonyabb koordinálása. A Kárpát-medence árvizeinek alkalmával, valamint a Haitin és Pakisztánban történtek kapcsán nyújtott segítséget.

A szakemberek szerint a magyar kormány és a hatóságok megfelelően kezelték a helyzetet. Mely cselekmények után a kármentesítés és a rehabilitáció következik. Az iszap hatásának felmérésében, a káros környezeti hatások kiküszöbölésében, a megelőzésben, a lakott területek méregtelenítésének módjában, illetve a területek újbóli étellel való megtöltésében nyújtottak tanácsot.

A pénzügyi „segítő” kéz: Szolid alap vs. Szennyező fizet elve

2002-ben, a közép-európai áradásokra válaszul létrejött az *Európai Unió Szolidaritási Alap* (European Union Solidarity Fund, EUSF), hogy természeti katasztrófák esetén beavatkozhasson a közösség. E körbe főként árvizek, erdőtüzek, földrengések, viharok és aszályok tartoznak. Az alap a tagállamokat és a csatlakozási tárgyalásokat folytató országokat támogatja, amennyiben a katasztrófa természeti, és az okozott közvetlen kár összértéke meghaladja a 3 milliárd eurós összeget, illetve az ország bruttó nemzeti jövedelmének 0,6 százalékát. Kivételes esetekben egyéb, regionális, több országot érintő katasztrófa esetén is lehet támogatást kérni, amelyről az Európai Bizottság esetileg dönt.

Kristalina Georgieva, európai válságkezelési biztos magyarországi látogatásán kijelentette: az iszapkatasztrófa esetében mégsem hívható le támogatás. A kár 400 millió forintra tehető, mely összeg nem éri el a GDP 0,6 százalékát. Ennek ellenére nem maradnak uniós forrás nélkül a bajbajutott települések, hiszen a MIC keretében lehetőség van szakértői segítség, illetve eszközök (vegyi anyagok, járművek) igénybevételére. Emellett Magyarország átcsoportosíthatja a vidékfejlesztési és környezetvédelmi célú, strukturális alapból kapott összegeit is.²⁰

Bizonyos változtatások azonban megértek

Az Európai Parlament képviselői egyetértettek a biztos állásfoglalásával, szerintük a károkat azok okozójának kell megfizetnie, nem pedig az államnak. Fontos azonban, hogy a hasonló helyzetekre alkalmazott eljárás tekintetében módosítást sürgetnek. A jogszabályok betartatása a tagállamokkal az Európai Bizottság feladata, de szigorú szabályok, érvényesítő eszközök híján nem sokat érnek - hívta fel a figyelmet *Lepage Corinne* (liberális, francia) képviselő.

Magyarország tekintetében megfontolandó a vörösiszap, *veszélyes anyagnak minősítése* a katasztrófák elemzésének tükrében. *Richard Seeber* (néppárti, osztrák) képviselő továbbá az ilyen anyagokkal foglalkozó cégek számára a kötelező felelősségbiztosítás elrendelését javasolta.

Az alap átalakítására vonatkozóan is érkezett javaslat, mely szerint kívánatos lenne a kárra vonatkozó küszöbérték csökkentése, illetve ha a jövőben, ipari katasztrófák esetén is felhasználható lenne. Német és román képviselők például *Horst Schnellhardt* (német, néppárti); *Adina-Ioana Vălean* (liberális, román) azonban a legcélravezetőbb megoldásnak a *szennyező fizet elvét* tekintették, és állítják, hogy nem az a megoldás a veszélyes üzemek ellen, ha természeti csapásokra elkülönített alapból nyújtanak segítséget. Az ipari hulladékokról szóló irányelvet is hangsúlyosabbá tennék. *Georgieva*, *Pintér Sándor* belügyminiszterrel folytatott megbeszélése során nem tartotta kizártnak az Európai Szociális Alap szabályainak ipari katasztrófákra való kiterjesztését. Erre legkorábban a hétéves költségvetés vitájában lesz lehetőség, melynek előkészítése éppen a magyar elnökség idejére eshet.

A katasztrófavédelemért és a humanitárius segítségnyújtásért felelős biztos a magyar szabályozási háttér tekintetében kiemelte, hogy az első vizsgálatok alapján az unió úgy látja: a meglévő jogszabályok megfelelő keretet jelentenek, az európai jogalkotás nemzeti átültetése ugyanakkor igen hiányos. Ezért ő maga is fontosnak érzi a meglévő jogszabályokat tagállamokkal történő betartatását. Hangsúlyozta, hogy az ajkai katasztrófából tanult a Bizottság, s európai szinten fog ügyelni az európai környezetvédelmi szabályok megfelelő átültetésére. *Georgieva* végül emlékeztetett arra, hogy a vörösiszapot abban az esetben lehet

¹⁹ http://kitekinto.hu/europa/2010/10/24/europat_is_elerte_a_vorosiszap/- 2010.10.27. 17:02

²⁰ www.bruxinfor.hu/ i.m.

veszélyes anyagnak minősíteni, ha a nehézfém-koncentrációja magas. Ennek értelmében a veszélyes hulladék definíciójának szűkítése szükségessé válhat a jövőben.²¹

Ugyanígy felmerül ez a felelősség fogalmánál is, melynek vizsgálata alapján a Bizottság közleményt fog kiadni a hasonló katasztrófák esetén adandó uniós fellépésekről és politikákról. Ezenkívül az ipari katasztrófákra, a megelőzés és a felkészülés fontosságára, illetve az ezzel kapcsolatos tagállami kapacitások erősítésére kíván felhívni.

Judith A. Merkies (szocialista, holland) képviselő az Európai Parlamentben is alapvető fontosságúnak nevezte az ipari hulladékokról szóló irányelv átültetését annak érdekében, hogy a jövőben a mostanihoz hasonló tragédia ne fordulhasson elő.

A régi ipari létesítmények karbantartására hívta fel különösen a figyelmet, és úgy vélte, hogy erre még a gazdasági válság idején is áldozni kell.

Magyarország EP-képviselői is tettek javaslatokat a területen: a vörösiszapot nem megfelelően tároló vállalatokat a veszélyes ipari üzemek kategóriájába sorolnák, valamint felgyorsítanák a bányászati hulladékokról szóló direktíva végrehajtását.

S végül Bokros Lajos (Európai Konzervatívok és Reformerek) felszólalásával visszalépünk a felelősség körébe, mely utalt annak összetettségére. Eszerint nem csak az érintett vállalat, hanem a hatóságok és az önkormányzat felelőssége is vizsgálat tárgya kell, hogy legyen. - „A védekezés nagyon fontos, de a megelőzés legalább ilyen fontos”. – emelte ki. A központi közigazgatás és az önkormányzatok sincsenek felkészülve hasonló esetekre, a konzekvenciákat az önkormányzati és közigazgatási reformnál figyelembe kell venni.²²

A felelősség

A célok kitűzését követően a konkrét helyzet felmérése

Elemzések, szakértői vizsgálatok és ellentmondások

A vizsgálatok tekintetében több forrás is megjelent, nemzetközileg is. *Steffen Nichtenberger*, a Greenpeace német szakértője szerint a katasztrófát meg lehetett volna előzni. A felelősség a MAL tulajdonosait és a hatóságokat egyaránt terheli. A bányászati üzemekre vonatkozó uniós normák szigorúak, ám ezeket a cég figyelmen kívül hagyta. Emellett azonban bizonyos jelek arra utalnak, hogy a vörösiszapot tároló medence falát több ízben is megemelték földdel, ami megengedhetetlen, vagyis a helyi felügyeleti szervek sem jártak el megfelelően.²³

Szegfalvi Zsolt, a szervezet magyarországi igazgatója arról számolt be, hogy a településen a vízelvezető árokból vett mintában az ivóvíz megengedett arzéntartalmának a 25-szeresét mérték, melyek jóval magasabbak azoknál, amelyek a hivatalos tájékoztatásban megjelentek.

A *Katasztrófavédelmi Főigazgatóság* felkérésére, a Magyar Tudományos Akadémia ad hoc szakértői csoportja is végzett méréseket a katasztrófa helyszínén - Devecser és Kolontár térségében. Az Akadémia elnöke által felkért vegyészekből, ökológusokból, biológusokból és környezetvédelmi szakemberekből álló testület jelentésében mindenekelőtt a vörösiszap mibenlétét tisztázta. A vörösiszap a bauxitból kiinduló alumíniumgyártás mellékterméke. A bauxit alumíniumtartalmú ásványokból, valamint egyéb alkotókból, így vas- és szilíciumvegyületekből álló ásványi nyersanyag. Ajkán a bauxitot ún. Bayer- technológia szerint dolgozzák fel: a bauxit alumínium-tartalmát nátrium-hidroxiddal, erősen lúgos körülmények között választják el a többi alkotórésztől. A keletkező főtermék a timföld, ebből elektrolízissel fémalumíniumot állítanak elő. Melléktermékként magas vastartalmú, jellegzetes színű vörösiszap keletkezik, amely folyadékot és 10-30 %- os arányban szárazanyagot tartalmaz. Az iszap folyási tulajdonságai nedvességtartalmától és az erőhatásoktól függően változnak, pH értéke 12-14 körüli, azaz erősen lúgos, maró anyag.²⁴

Az *Országos Környezetegészségügyi Intézet* és az MTA szakértőinek egymástól független vizsgálatai alapján, a vörösiszapban nem mutatható ki jelentős mértékű fémszennyezettség, a mérgező hatású fémek koncentrációja nem haladja meg az egészségügyi határértékeket a talajban, tehát nem radioaktív, a lakosság nincs sugárzásveszélynek kitéve.

²¹ www.bruxinfo.hu i.m.

²² Uo.

²³ Lipto oldala - Totál ellentmondásos vörösiszap ügyben az MTA jelentése az EU dokumentummal szemben.

²⁴ Az MTA Kémiai Kutatóközpont Anyag- és Környezetkémiai Intézet és az ÁNTSZ egybehangzó megállapításai. http://mta.hu/mta_hirei/osszefoglalo-a-vorosiszap-katasztrofa-elharitasarol-a-karmentesitesrol-es-a-hosszu-tavu-teendokrol-125859/ 2010.11.02.

Az *Országos Sugáregészségügyi Készenléti Szolgálat* is hasonlóan foglalt állást. Akárcsak a Pannon Egyetemen alakult szakértői testület, melynek mérései azt is igazolták, hogy az ajkai üvegyár nem szennyezte az iszapot nehézfémekkel vagy ólommal.

Az *MTA Kémiai Kutatóközpont Anyag- és Környezetkémiai Intézetébe*, valamint az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet laboratóriumába szállított talajminták elemzése szerint a talaj ólomtartalma kevesebb, mint a normál talajoké, valamint a mélyebb talajrétegek és az első vízáadó réteg közvetlenül nem veszélyeztetett.

Az *Országos Tisztifőorvosi Hivatal (ÁNTSZ)* folyamatos ellenőrzése alatt tartja az ivóvizet, melyről megállapították, hogy az egész térségben biztonságosan fogyasztható. - A vörösiszap hulladék erősen maró tulajdonsága okán azonban megállapította, hogy az veszélyes az emberre, az élő szervezetekre és környezetre. Károsítja a bőrfelületet és felerősítheti más szennyezők káros hatásait is. Az MTA hasonlóan arra hívta fel a figyelmet, hogy az ipari hulladék vizes kivonatának pH értéke 11.8, ami erősen maró hatást jelez.²⁵

A Pannon Egyetem figyelmeztetett még, hogy a vörösiszap kiszáradása esetén, por formájában a levegőbe kerülhet, és komoly légúti megbetegedéseket is okozhat a poron lévő lúg miatt. A talaj legfelső, mintegy öt centiméteres felülete károsodott, a lúg a talaj szerves anyag tartalmát roncsolta. Száraz, napos időjárás esetén a talajra száradt iszap eltávolítható és megfelelően kialakított tározóba helyezhető. A talaj alsóbb rétegei - megfelelő kezeléssel - újra alkalmassá válhatnak a mezőgazdasági művelésre. A szakértők szerint a talajvíz minőségével jelenleg még nincs probléma, s a levegő porkoncentrációja a megengedett határértéknek körülbelül egyötöde. Javasolt az utak, a járőfelületek, a ruházat ecetes vízzel történő tisztítása, mivel az ecet közömbösíti a lúgot.²⁶

Az *Európai Zöld Párt (EGP)* tallinni kongresszusán, soron kívül elfogadott határozat is arra szólított fel, hogy a magyar kormány minél hamarabb tisztítsa meg a vörösiszappal borított terület felszíni rétegét, megakadályozva a veszélyes anyagokat tartalmazó por szétterjedését a környéken. A vörösiszap-tárolók állapotának felmérését, szakszerű katasztrófa-elhárítási tervek elkészítését is szorgalmazta a Párt, melynek költségét a tulajdonosokkal fizettetnék meg. Az Uniótól azt kéri, hogy nyújtson segítséget a környezeti károk felmérésében, a baleset okainak feltárásában, és a jövőbeli megelőzési módszerek kialakításában. De mindenekelőtt kezdeményezte a vörösiszap felvételét az *Unió veszélyes anyagokat tartalmazó listájára* annak kiemelkedően magas lúgtartalma miatt. Jövőbeli hasonló katasztrófákat követő elhárítási munkák támogatására *egy biztonsági alap létrehozását* támogatta, amelyet a veszélyes anyagokat gyártó üzemek befizetéseiből tartanának fenn. S végül a *veszélyes anyagokat gyártó üzemek felelősségbiztosítási rendszerére vonatkozó uniós irányelv* elfogadását.²⁷

A felelősségi kérdések II.

A megelőzés és ellenőrzés egymást többszörösen metsző, illetve inkább egymás mellett elbeszélő körei

„A védekezés nagyon fontos, de a megelőzés legalább ilyen fontos”²⁸ – hangzott el az Európai Parlamentben, magyar oldalról. A megelőzés egyik leghathatósabb eszköze az ellenőrzés és a felügyelet, legalább is egy jogállamban mindenesetre. Felmerül a kérdés, hogy a számtalan hatósági jogkör, illetve gazdasági szereplőkre irányadó szabályozás ismeretében kialakulhat-e a felelősség tiszta képe a vörösiszap ügyében? Illetve ennek előkérdéseként, lehetséges-e a különböző hatás- és feladatkörök világos elválaszthatósága. Vizsgálatok széles köre szükséges.

A WWF Magyarország az ellenőrzés kérdéseinek megvilágítása kapcsán, a hiányosságok világos bizonyítékát adta. Egy birtokában lévő légifotón egyértelműen látszik, hogy a kolontári tározó fala már 2010 júniusában is szivárgott.

2004-ben az Európai Bizottság Közös Kutatóközpontja által készített tanulmány szerint Magyarországon 260 kritikus hulladéktározó található, ezek közül 8 – köztük a kolontárral - igen veszélyes.²⁹

A 2000-es romániai nagybányai és borsabányai jelentős mérgezőanyag balesetek nyomán az EU 2006-ban megalkotta a **bányászati hulladékokról szóló irányelvét**. –

A direktíva vonatkozik minden olyan hulladékra, amely az aranyérc kitermelése, gépi, fizikai, biológiai, termikus és vegyi folyamatokat igénylő feldolgozása, közöttük a lúgozás során keletkezik, és ugyanígy vonatkozik az előzőleg elraktározott, felhalmozott hulladék újbóli feldolgozására is.

²⁵ MTA i.m.

²⁶ www.naplo-online.hu 2010.10.07..

²⁷ : http://takacsaszlo.hu 2010.10.28.

²⁸ www.bruxinfo.hu/ i.m.

²⁹ http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=15530 2010.10.29.

Az irányelv többek között megköveteli, hogy: „*álljon rendelkezésre megfelelő pénzügyi garancia a rehabilitációra arra a földterületre nézve, amit a hulladékkezelés műveletei érintenek*”, „*az illetékes hatóságok rendszeresen végezzenek ellenőrzést a zagytározón és létesítményein*”, valamint „*az ellenőrzés térjen ki arra a szilárd hulladéokra és a zagyra, ami hátramarad az aranyérc aranyat és kevésbé értékes kőzetet szétválasztó eljárással történő kezelése után.*” – mindez azonban nem volt elég a jelen eset megelőzéséhez.³⁰

A WWF ennek tükrében arra hívja fel az Európai Bizottságot és az uniós tagállamokat, hogy biztonsági szempontból vizsgálja felül az irányelvet, melynek során kiemelt figyelmet szentel a tározóterek gátjai állapotának.

A magyar Kormány tekintetében pedig hangsúlyozta, hogy a 2011 januárjától esedékes magyar EU elnökség fél éves időtartama során, a bányászati hulladékokról szóló EU irányelv hatékony bevezetésére, elengedhetetlen egy európai szintű cselekvési terv kidolgozásának kezdeményezése. A tervnek tartalmaznia kell a bányászatból és a bányászati hulladékok elhelyezéséből származó veszélyzónák felmérését, a lakosságra és a környezetre gyakorolt hatások szempontjainak vizsgálatát, a működő és üzemelés előtt álló kitermelés engedélyeinek felülvizsgálatát, különös tekintettel a veszélyes anyagok elhelyezésére és azok kockázati besorolására.

Végül az Európai Bizottságnak ellenőriznie kell, hogy átültették-e az irányelvet a nemzeti jogrendbe, illetve hogy milyen fokon áll a törvényi szabályozás gyakorlatba való integrálása.³¹

A hatóságok és gazdasági szereplők vs. Strasbourg tükre

A strasbourgi Európai Parlamenti képviselők a katasztrófa ügyének korábbi, elméleti alapú javaslatai és felszólalásai során, a felelősség felgöngyölítésének konkrét teendőire is kitértek. „*Meg kell vizsgálni, hogy a magyar hatóságok betartották-e az EU környezetvédelmi irányelveit. Megfelelően ültették-e át a magyar törvényekbe a közös szabályokat? A magyar hatóságok rendszeresen ellenőrizték-e a céget? Illetve nincs-e túl sok kiskapu a magyar szabályozásban?*” – mindezek felderítésére vizsgálóbizottság kiküldését kérelmezték Georgievától.

Hatósági jogkörök – engedélyezés, ellenőrzés, felügyelet

A tározó telepítése - az engedélyek

Egy jogállamban az ellenőrző hatóságok, illetve világosan kialakított hatás- és feladatkörük megléte szükséges az előírások betartatása végett. Illés Zoltán, a környezetvédelemért felelős államtitkár első körben elhárította, hogy a környezetvédelmet bárminemű ellenőrző felelősség terhelné, s a területileg illetékes önkormányzat jegyzőjét jelölte meg a tároló tényleges ellenőrzési kötelezettségének birtokosaként. Akárcsak a nagyobb ipari létesítményekkel kapcsolatos, a veszélyes anyagok tárolására, gyártására vonatkozó elsőfokú építésügyi hatósági jogkörök letéteményeseként is. Hozzátette azonban, hogy a hatályos szabályozás módosítását fogja kezdeményezni, mivel a jegyzőknek semmilyen ezirányú képzettsége nincsen. Illés Zoltán indítványában a katasztrófavédelmet, a környezetvédelmi főfelügyelőket, illetve az erre kijelölendő vagy létrehozandó hatóságot jelöli meg lehetséges fórumként.³²

A jelenleg hatályos építésügyi törvény szerint egyes “sajátos építményfajták” esetében azonban nem a jegyző gyakorolja az elsőfokú építésügyi hatósági jogköröket. Egy 2008-as törvénymódosításig ide tartoztak ugyan a környezetvédelemmel kapcsolatos létesítmények, így például a hulladéktárolók is, de ezek kikerültek a jogszabályból. Az ajkai vörösiszap-tározókat azonban korábban építették, 1985-ben.³³ Felmerül továbbá az építési és a szakhatóság közötti különbségek megvonása is. Nem minden építési ügyben az építési hatóság az illetékes, lehet, hogy pont fordítva, csak mint szakhatóság vett részt anno az eljárásban.

A hatásköri és feladatköri bizonytalanságok fényében kerülhetett sor egy olyan tározó megépítésére, amelynek tekintetében már a telepítéskor felmerültek bizonyos talajmechanikai gondok, mely adatokat dokumentumok bizonyítják. Felvetődik a kérdés, hogy a timföldgyár, valóban nem tudott-e ezen mérésekről, melyek szerint egy mocsaras tömbön és egy vele érintkező agyagpadon álló tározó alapja könnyen csúszzóssá válhat és akár el is törhet.³⁴

³⁰ www.euromines.org

³¹ <http://www.geographic.hu> i.m.

³² <http://koos.hu/2010/10/21/vorosiszap-%E2%80%93-nincs-aki-ellenorzott-volna/> 2010.10.28.

³³ <http://www.geographic.hu> i.m.

³⁴ Hvg 2010. 41. szám i.m.

A cég öt évre kapta meg az engedélyt az általa alkalmazott technológia tekintetében, azzal a feltétellel azonban, hogy évente felülvizsgálják. 2002-ben buzárok, repedések keletkeztek a tározó oldalfalán - akkor sikerült megakadályozni a katasztrófát. Most, nyolc évvel később viszont elmaradt a javítás, ezért csúszhatott meg az alap nélküli tározó gátja. Ezt megerősítette a MAL volt vezérigazgatója, Baksa György is, aki 2002-ig irányította a céget.³⁵

A tározó állapotának felügyelete

A timföldgyáriak egy 1995-ös, a polgári védelmi hatóság által megkövetelt szakvélemény biztonsági vizsgálataira hivatkoznak, mely szerint a tározó megfelel a szigorú állékonysági feltételeknek. - Ennek némiképp ellentmond az, hogy a tározó megépítése előtt a Torna patakot új ágyba terelték, valamint később jelentős anyagi ráfordítással a talajvíz áramlását és a szennyvíz kijutását megakadályozó résfalat építettek a kazetta oldalára.

Továbbá az államtitkár kifejezte, hogy nem tartja helytállónak a cég azon állításait sem, melyek szerint a hatóságok is rendszeresen vizsgálták a tározó állapotát. A MAL Zrt. azt nyilatkozta, hogy a gátszakadás előtt két héttel a környezetvédelmi főfelügyelőség ellenőrizte a cég tevékenységét, és mindent rendben talált.³⁶

Az illetékes zöld hatóság is úgy nyilatkozott, hogy az oldalfalon tulajdonképpen nem is lehetne szivárgás, hiszen figyelőkutak veszik körül a lerakót, amit rendszeresen ellenőriznek. - A környezetvédelmi hatóságoknak azonban ez nem feladata, nincs törvényben előírva, hogy a talaj szerkezetét, a töltés állékonyságát ellenőrizzék az ilyen létesítményeknél. A technológiával kapcsolatban és a szennyvíz, valamint a kommunális hulladék kezelését illetően valóban nem találtak hibát – a gátakat nem ellenőrizhették, már csak azért sem, mert statikai problémákat nem lehet megállapítani a kutak negyed-, félévenkénti leolvasása útján.

A szabályozás hiánya a MAL-t azonban nem mentesíti a felelősség alól, a cégnek folyamatosan, saját hatáskörben ellenőrizni kellett volna a tározó falának állapotát. A jegyző ugyanis képtelen ellenőrizni a zagytározó gátjának állagát, az adott cégnek kellett volna megtennie ezt, hiszen az ő területéről, anyagáról van szó – nyilatkozta Illés Zoltán.

A vezérigazgató letartóztatását ezzel szemben elhamarkodottnak vélte, a vizsgálati eredmények elkészülte híján még nem lehet tudni, pontosan milyen emberi mulasztás okozta a kárt? - A bíróság nem is hagyta jóvá az eljárásjogi cselekményt és szabadon kellett engedni a vezetőt.³⁷

„Veszélyes hulladék”, avagy ártalmatlan?

Figyelemreméltó, hogy a zöld hatóság éppen szeptember végén járt a helyszínen, hogy előkészítsék a jövőre lejáró környezethasználati engedély meghosszabbítását újabb öt évre. Nem találtak rendellenességet.

A MAL azt állítja, hogy a vörösiszap nem veszélyes hulladék – s a számára kiállított környezethasználati engedély szerint sem az. Az uniós osztályozás szerint azonban a vörösiszap csak akkor nem veszélyes hulladék, ha nem tartalmaz veszélyes anyagokat.

Ezek fényében a hatóságnak kellett volna megítélnie, mi kerül az ajkai lerakóba: „fémmentes ásványok feldolgozásából származó, veszélyes anyagokat tartalmazó egyéb hulladék”, avagy „timföld termeléséből származó vörösiszap, amely a fentiektől különbözik”. Az említett *környezethasználati engedély* ez utóbbi, *ártalmatlan kategóriába* sorolta az anyagot. A 2006-ban született határozatot, a környezetvédelmi felügyelőséget akkoriban vezető Kling István írta alá, aki később a zöld tárca szakállamtitkára lett.³⁸

A hatóság szerint a „veszélytelen” iszappal kapcsolatban a biztonsági előírások is lazák, a tárolókazettákat például nem veszi körül védőgát, statikai ellenőrzésük is esetleges. Ezért lehetséges, hogy a MAL egy 1995-ből származó dokumentumra hivatkozhatott.

A 11 millió tonnát tartalmazó ajkai tározó nem az egyetlen az országban, hiszen Mosonmagyaróváron 8 millió, Almásfüzitőn és Neszmélyen, közvetlenül a Duna partján 12 millió tonna vörösiszap van lerakva. Ez a hatalmas mennyiség sem elég azonban ahhoz, hogy a timföldgyártás a *Katasztrófavédelmi törvény* hatálya alá tartozzon. Ennek értelmében a lerakás biztonsági elemzés és katasztrófavédelmi terv sem feltétel, a gátak állagát nem kell folyamatosan mérőműszerekkel figyelni, s riasztási tervet sem kell bevezetni a veszélyeztetett településeken. A rendkívüli események kezelésére csupán az említett környezetvédelmi

³⁵ <http://koos.hu/2010/10/21/> i.m.

³⁶ <http://koos.hu/2010/10/14/vorosiszap-ki-lesz-a-felelos/> 2010.10.28.

³⁷ www.estihirlap.hu/belfold/30678-jegyzoi-engedely-kellett-a-vorosiszap-tarolashoz - 2010. 10. 29.

³⁸ Hvg 2010. 41. szám i.m.

engedély tér ki: „a kárelhárítást a helyszínen tartandó anyagokkal és eszközökkel a legrövidebb időn belül el kell kezdeni” - ennyi.³⁹

Az üzemi kárelhárítási terv

A MAL Zrt. ugyan rendelkezett üzemi kárelhárítási tervvel, de ennek helytállósága kapcsán figyelemreméltóak a jóváhagyása körüli tényezők. Az ajkai telephelyének kárelhárítási tervét tavaly a Közép-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség hagyta jóvá. Az intézmény igazgatója azonban az a Kling István volt, aki jelenleg a vidékfejlesztési minisztérium helyettes államtitkára és a MAL-t felügyelő, Bakondi-féle titkárság tagja.⁴⁰

A fentiekből kitűnik, hogy még nincs egyöntetű vélekedés, kinek mikor mit, kellett volna ellenőriznie és ezek elmaradásáért kít terhel a felelősség? Illetve konkrétan: miért nem észlelte az üzem, vagy maga az állami hatóság a fál lebomlását?

A kérdés komplexebb, mintsem egy embert lehessen felelősséggel vádolni. A jogszabályi környezet reformjának szükségessége azonban világos, melynek során megfontolandó lenne az ERG és társai eset kapcsán az EU által felvázolt megoldás. Felelősségi kérdésekben vélelmek bevezetése, melyek megkönnyítenék az eljárást ilyen esetekben. E vélelmek, úgy, mint a fenti esetben vázolt okozati összefüggés vélelme azonban nem önkényes alapokon nyugodnának – megalapozottságuk biztosítéka az ügyek hiteles tényközlőményei adnak. S hogy mi számít ilyen tényezőnek, arra már kapunk bizonyos támpontot az Európai Bíróságtól: a szennyezés és a gazdasági szereplők létesítményeinek közelsége, a szennyező és a tevékenységhez használt anyagok egyezősége. Azonban, mint az EU más irányelveinél, ez esetben is megmaradna a mozgásteret Magyarországnak az ilyen tényközlőmények körének meghatározásában, releváns kritériumok kidolgozásában.

Az így kialakult felelősök tekintetében ezek a vélelmek nem jelentenének praesumptio iuris et de iure-t, hiszen a gazdasági szereplők megtámadhatnák mindezt. Ennek keretében nem csak vis maiorra hivatkozhatnak, mint a jelen esetben rendelkezésre álló, polgári felelősség körében a Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytató gazdasági szereplőnek - aki akkor „mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik”. A bizonyítás terhének megfordítása mellett tehát - mely nem idegen a magyar szabályozási hagyományoktól -, annak lehetőségeit tágítva a környezeti felelősségről szóló irányelv lehetővé teszi, hogy akkor is mentesüljön a felelősség alól valaki, ha bizonyítja, hogy harmadik fél idézte elő a kárt, s az megfelelő biztonsági intézkedés ellenére is bekövetkezett.⁴¹

II. A jelen magyar szabályozás

Az előirányzott, megfontolásra alkalmas javaslatok számbavétele után fontos megvizsgálni a jelenlegi hazai szabályozás fényében is, mi állapítható meg az ügyben. A vörösiszap katasztrófa számos jogterületet érint. Környezetjogi, büntető és polgári jogi problémák, illetve a rendkívüli jogrend kapcsán bevezethető új intézkedéssel kapcsolatos alkotmányjogi kérdések is felmerülnek az ügyben.

Az egészséges környezethez való jog

Az emberéletekben, egészségben esett kár mellett a környezeti károsodás is óriási a katasztrófa nyomán, hiszen lúgos víz folyt a Torna patakon keresztül a Marcalba, amelynek élővilága szinte teljesen kipusztult. Sérült az egészséges környezethez való jog. Az Alkotmány 18. §-ában rögzített jog az Alkotmánybíróság értelmezésében korlátozás alá esik.⁴²

A környezethez való jog az alapjog, védelemben részesülő alkotmányos érték, de mégsem alanyi jog, mely önmagában védendő. De nem is pusztán egy alkotmányos feladat, vagy államcél, csupán egy sajátos harmadik generációs jog, melynek objektív intézményvédelmi oldala a meghatározó és túlnyomó.⁴³ Az állam kötelezettsége e körben szervezeti garanciákat nyújtani, valamint jogalkotó hatalmánál fogva a jogvédelem szintjét és eszközeit meghatározni.

³⁹ Uo.

⁴⁰ <http://koos.hu/2010/10/14/vorosiszap-ki-lesz-a-felelos/> 2010.10.28.

⁴¹ Curia id. eset

⁴² [többek között 996/G/1990. AB határozat és a 28/1994 (V. 20.) AB határozat].

⁴³ [96/2008. (VII. 3.) AB határozat

A környezethez való jog, mivel jellegében még vitatott és most kezd kibontakozni értelmezési szintje⁴⁴, nem alanyi alapjog, így erre kevésbé hivatkozhatnak majd a károsultak.⁴⁵

A polgári jogi felelősség

A vagyoni és nem vagyoni kár, valamint a természet védelmének szabályai megszegésével okozott kár megtérítésének kérdésében a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) szabályai irányadók: „*Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni.*” A veszélyes üzemi felelősség körében pedig: „*aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Ezeket a szabályokat kell alkalmazni arra is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.*” Vagyis, ha csak a MAL Zrt. nem *vis maiorra* hivatkozik, akkor felelőssége megállapítható lesz. Fontos, hogy a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény a Ptk. veszélyes üzemre vonatkozó szabályait rendeli alkalmazni a természet védelmének szabályai megszegésével okozott kár megtérítésének esetére is.

A kár teljes kár, vagyis magában foglalja a tényleges vagyoni kárt, az elmaradt hasznot, a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerült indokolt költséget, a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, valamint a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásában kifejeződő nem vagyoni kárt egyaránt.

A kártérítés érvényesítésére az érintett kolontári lakosok pertársaságot alapítottak. A Polgári Perrendtartás (Pp.) szerint több felperes együtt indíthat pert, illetőleg több alperes együtt perelhető, ha: a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el, vagy ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne; és a perbeli követelések ugyanabból a jogviszonyból erednek; valamint a perbeli követelések hasonló ténybeli és jogi alapból erednek, és ugyanannak a bíróságnak az illetékessége a Pp. 40. § rendelkezéseinek alkalmazása nélkül is mindegyik alperessel szemben megállapítható. – A csoportos keresetnek ez lehetett volna az első komoly próbatétele. Még az előző kormány terjesztette be a Pp. módosítását az olyan társadalmi csoportok jogérvényesítésének megkönnyítése végett, amelyek egyéni jogérvényesítését anyagi lehetőségeik és egyéb körülmények korlátozzák. Jelenleg azonban a javaslat zárószavazásra vár, az előző köztársasági elnök vétója nyomán, amellyel újragondolásra visszaküldte a Parlamentnek.⁴⁶

A büntető jogi felelősség

A rendőrség foglalkozás körében elkövetett halált okozó gondatlan veszélyeztetés gyanújában nyomoz. Az eljárás jelenleg is folyik.

A rendkívüli jogrend (veszélyhelyzet) esetén bevezetett új intézkedés

A lex MAL

A katasztrófa több kérdést vetett fel: a MAL Zrt. jelen státusza; a kártérítés alapjául ne csupán a közvetlen kárt okozó tározót üzemeltető kft., hanem a MAL vagyona is rendelkezésre álljon. A kormány megoldásképpen módosította a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényt: „*gazdálkodó szervezet működése rendeletben... a Magyar Állam felügyelete alá vonható.*” A katasztrófa nyomán bevezetett veszélyhelyzetre tekintettel a rendkívüli jogrend esetén alkalmazható intézkedések közé iktatta be.

A veszélyhelyzet az Alkotmány szerint az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás, illetőleg következményeinek az elhárítását jelenti. Veszélyhelyzetben és megelőző védelmi helyzetben a kormány az Országgyűlés felhatalmazása alapján egyes törvények rendelkezéseitől eltérő rendeleteket és intézkedéseket hozhat. Jelen esetben a MAL Zrt. kezelésére magát a honvédelmi törvényt módosította a kormány, de ez azzal járt, hogy a gazdálkodó szervezet működésének rendeleti úton való felügyelete a rendkívüli jogrend valamennyi válfajában alkalmazható lesz.

⁴⁴ [28/1994 (V. 20.) AB határozat]

⁴⁵ <http://www.jogiforum.hu/hirek/23911> 2010.10.28.

⁴⁶ Uo.

<i>A rendkívüli jogrend formája</i>	<i>Eljáró szerv</i>	A gazdálkodó szervezet működésének állami felügyelet alá rendelése rendeleti úton
Rendkívüli állapot	Honvédelmi Tanács	
Szükségállapot	Köztársasági Elnök	
Megelőző védelmi helyzet	Kormány	
Az Alkotmány 19/E. §-ának (1) bekezdésében meghatározott eset		
Veszélyhelyzet		

A törvény szerint a Magyar Állam nevében az államháztartásért felelős miniszter vagy kormánybiztos jár majd el a felügyelet gyakorlása során. Jogköre szerint áttekinti a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetét, jóváhagyja, ellenjegyzi a gazdálkodó szervezet vagyoni jellegű kötelezettségvállalásai, a rendkívüli intézkedés bevezetését előidéző helyzet közvetlen elhárításával, illetve következményeinek enyhítésével összefüggésben dönt a gazdálkodó szervezet legfőbb döntéshozó szerve hatáskörébe tartozó ügyekben, és kezdeményezheti a gazdálkodó szervezettel szemben a honvédelmi törvény 34.§ (1) bekezdése szerinti szolgáltatás elrendelését.

A legtöbb baloldali és liberális kritikus a jogállamiságot félti a lépéstől. A MAL állami felügyelet alá vonása ugyan nem *államosítás*. A jogállamiság nem olyan egyértelmű fogalom, ezért amennyiben azalatt a tételes jog betartatását értjük, a kormány lépése per definitionem nem számolhatja föl a jogállamot, hiszen törvényt hozott. Amennyiben viszont valami többet, a *ius* feltételezését jelenti a tételes jog mögött, annyiban a bírálók bajban vannak és alapvető önellentmondásban – hiszen tartalma alapján nem bírálható egy törvény, ha annak meghozása a folyamat szempontjából kifogásolhatatlan.⁴⁷

Ezzel együtt azonban tagadhatatlan, hogy a gyors eljárás miatt számos kérdés végiggondolása maradt el, melyek a jogalkotás szintjén, bizonyos részek vitathatóságával jártak. A rendelet nem rendezi, milyen eseménynek kell bekövetkeznie a felügyelet alá vonáshoz; időben meddig terjed a felügyelet; valamint, miért a Honvédelmi törvény Rendkívüli intézkedések című részébe került be a felügyelet. Az is megjegyzendő, hogy bár nem történt tulajdonszerzés az intézkedéssel, a cég működésére hatalmas befolyása nyílt a kormánynak.⁴⁸

Katasztrófa-elhárítás, kármentesítés, teendők

A kárelhárítás és kárenyhítés szerteágazó feladatainak megszervezése során az MTA ad hoc szakértői csoportja tudósok széles körével bővült. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetőjének felkérésére újjáalakult a Kormányzati Koordinációs Bizottság Tudományos Tanácsa is. A Tanács folyamatosan felügyeli a kárelhárításhoz kapcsolódó méréseket, és a kármentesítés előkészítésére és lebonyolítására végzett vizsgálatokat. Tevékenységét civil szervezetek, köztük a Greenpeace is támogatja.

A Tudományos Tanács Környezeti Munkacsoportja szerint a vörösiszap veszélyes, de nem toxikus. A környezeti kár, elsősorban a talajszennyezés egy jól elhatárolható területen, Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely településeket érintve történt. A szakszerű és szervezett kárelhárítás folyamatos. A kiömlött vörösiszapot „lokalizálták”, továbbfolyása kizárható, s a felporzásból származó porszennyezés mértéke nem haladja meg a veszélyes mértéket. Részben a sok esőnek és a szélcsendnek köszönhetően, a vörösiszap nem érte el a gyümölcsösöket, szőlőtermelő körzeteket. Akárcsak az elöntött területen kívüli régiót, ahol a beszáradó iszaptól származó szállópor egyáltalán nem mutatható ki, az ott folytatott gazdasági tevékenységet nem érintik a történetek.⁴⁹

A környezetvédelmi államtitkár a kárelhárítás, kárenyhítés kapcsán egy, az alumíniumgyártásban már használt eljárásról számolt be, amellyel a vörösiszap-mennyiséget 25 százalék alá viszik, és az anyag jelenlegi 12-13-as pH-értéke 10 alá csökkenthető. A sérült tározó mögé gátfal építését sürgette, a száradó vörösiszap további szennyezésének megakadályozására pedig annak gipsszel vagy földdel való lefedését javasolta.

A lakosság testi épségére vonatkozó hosszú távú kockázati tényezők elemzése szakszerű irányítással zajlik. A katasztrófával sújtott településeken a polgármester kérdésére a kolontáriak a szennyezett településrész megsemmisítését, a devecseriek teljes talajcserét kérelmeztek. Igen sürgető tehát a lakóházak, utcák mentesítése, és ezzel összefüggésben az emberek ideiglenes elhelyezése, továbbá a mentőcsapatok ellátása eszközökkel és anyagokkal - mondta Bakondi György, a MAL megbízott főigazgatója. Ennek kapcsán megjegyezte, hogy a timföldgyár műszakilag minden erejét és eszközét mozgósította, hogy a

⁴⁷ <http://takacslaszlo.hu> 2010.10.28.

⁴⁸ <http://www.jogiforum.hu/hirek/23911> 2010.10.28.

⁴⁹ MTA i.m.

kormányzat által támasztott követelményeknek megfelelően. Egy bekötőút építését is előirányozták, Kolontár és a 8-as főút között, az anyagszállítás zavartalansága végett, a régi utat ugyanis félméteres iszap és sár borítja.⁵⁰

A gátszakadás helyszínét folyamatosan figyelik, s noha a sérült tározó körül újabb szivárgást nem tapasztaltak, a biztonság érdekében a szomszédos elemekből vizet szivattyúznak ki. Továbbá egy hármás védő körgát építése is folyamatban van, melynek éppen harmadik elkészült védővonalát erősítik meg a műszaki vizsgálatok után. A teljes védmű megépítéséhez néhány lakóház lebontása is szükséges a Tornapatak és a gát között. A november elsején bekövetkezett újabb, néhány centiméteres mozgás, amely a X. számú kazettájának északi falát érte, az élő bizonyítéka annak, hogy a rendszeres figyelem és elővigyázatosság a megelőzés fontos eszköze lehet. A Katasztrófavédelem szerint azonban a környező települések nincsenek veszélyben.⁵¹

A környezetvédelmi államtitkár szerint egy hónapon belül állhat helyre az élet a térségben, ahol nyolcszáz hektárnyi területen pusztított a vörös sárlavina. A legsürgetőbb feladat összegyűjteni a mérgező anyagot, és egy központi gyűjtőbe szállítani addig, amíg a vörös sár még nedves. Kiszáradt állapotában porrá alakulva bekerülhet a folyók vizébe, illetve az emberek szervezetébe. Erre a célra egy további tározó épül. A munkálatokban a Katasztrófavédelem mellett tűzoltók, katonák és önkéntesek is részt vesznek.

Az élővizek mentesítése érdekében egy 20 hektáros területre vezetik a Marcal vörösiszappal szennyezett vizét, és azt a tározóban mentesítik a Veszprém megyei Bánhalma térségében. Emellett sok ezer tonnányi gipszet adagolnak az érintett folyók vizébe. Az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség arról is tájékoztatott, hogy a vörösiszap okozta vízügyi szennyeződések ügyében felvették a kapcsolatot szlovák és szerb illetékes hatóságokkal is.⁵²

A lakosság helyzete

A vörösiszap-katasztrófa csaknem egymilliárd forintos kárt okozott a lakosság ingóságaiában Devecseren, Kolontáron és Somlóvásárhelyen. Az Újjáépítési Kormányzati Koordinációs Központ parancsnoka beszámolt arról, hogy a három érintett településen négyszáz kárigényt összegezték. A legnagyobb kárt Devecser szenvedte el, ott 287 embernek összesen 767 millió forintos kára keletkezett ingóságaiában. Kolontáron 64 igénylőnek 193 millió, Somlóvásárhelyen pedig 49 károsultnak 13 millió forintos vagyoni kárát állapították meg.

A katasztrófa következtében a Veszprém megyei településeken sokan maradtak fedél nélkül. Megsegítésükre, építések érkeztek a helyszínre és vizsgálják, hol lehet alkalmas telket találni egy lakópark építéséhez. Konrád Károly belügyi államtitkár biztosította a nehéz helyzetbe került lakosságot, hogy senki nem marad fedél nélkül, a lakhatás feltételeit a kormány biztosítja.

A megyei védelmi bizottság áldozatsegítő szolgálatot szervezett, mely jogi segítséget nyújt az áldozatoknak, és közreműködik érdekeik érvényesítésében. Azonnali pénzügyi segítséget a bűncselekmény elkövetésének megállapítása esetén ígérnek.

Bizonyos gyorssegélyekhez már most is hozzájuthatnak a kolontáriak. Házként 100 ezer forintos adományokat osztanak ki, melyet a MAL ajánlotta fel, összesen 30 millió forint értékben, illetve további segítségként egy biztosító felajánlta 150 ezer forintos segély is rendelkezésre áll.

Emellett némi vigaszt jelenthet az áldozatoknak, az ország területén megindult segítségnyújtási törekvés, és egyre többen, közöttük önkormányzat, színház, együttes és focicsapat ajánlja fel anyagi vagy egyéb támogatását. Fizikai segélyszállítmányok is folyamatosan érkeznek a helyszínre, például a Start Rehabilitációs Foglalkoztató és Intézményei Közhasznú Nonprofit Kft. 1 millió liter ecetet szállít a dunántúli térségbe, az iszap lúgos kémhatásának enyhítésére.⁵³

Védőöltözetből - saválló kesztyűkből és gumicsizmákból - ezelszemből kevés jutott Somlóvásárhelyre, melynek polgármestere arra panaszkodott, hogy a katasztrófavédelem még nem is járt a községben, ahol 16 házat ért a sárlavina. A MAL által felajánlott 100 ezer forintos segélyt minden károsult család megkapta, ám ezalatt a helyi vállalkozók dolgoznak a kármentesítésen munkagépekkel és teherautókkal, hogy visszaszállítsák az iszapot az ajkai VI-os kazettába.

Somlóvásárhelyen azonban emellett még mindig megállhatnak azok a vonatpótló autóbuszok, amelyeket a MÁV Csoport indított útjára, az iszapáradat által – Ajka és Devecser térségében - lehetetlenné vált vasúti közlekedés helyett. Az iszapáradat 1500 méteren sodorta el a vasúti síneket, biztosítóberendezéseket és

⁵⁰ <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/iszapomles20101007.html> 2010.11.03.

⁵¹ http://mti.hu/cikk/2010/11/01/iszapomles_ujabb_falmozgast_mertek_a_megserult_tarozon-510488 2010.11.03.

⁵² MTA i.m.

⁵³ <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/iszapomles20101007.html> 2010. 11.03.

felsővezeték tartóoszlopokat. A levegő portelítettsége miatt azonban, a katasztrófavédelem nem engedélyezi, hogy a buszok Devecser vasútállomáson, Kolontáron és Ajka-gyártelepen megálljanak.⁵⁴

A kártérítés

A vörösiszap-katasztrófa pénzügyi következményeinek egyik különössége, hogy a tárolót építő cég egyes közlések szerint 8,5 milliárd forint saját kár megtérítésére számíthat biztosítóitól. Az elpusztított ökoszisztémájú településeknek és közösségeknek a kártalanítására viszont legfeljebb 150 millió forint összeget várhat. Így a MAL tulajdonosai tulajdonképpen a környék, a környezet kárára gazdagodtak meg. Ha az arány fordított lett volna, a cég felelősségbiztosítási díja is nagyságrendekkel emelkedett volna. Feltehetően figyelmük is koncentráltabb lett volna, amikor „megtervezték”, hogy milyen tározót építsenek és pontosan mit is tartsanak benne. Ehelyett az állami katasztrófavédelem, a honvédség, az EU más tagállamai, illetve az adományozók térítik meg a környéken lakók kompenzálható kárait.

A közvetlen kárelhárító és kárenyhítő cselekmények közepette azonban megdöbbentő felszólítások érkeztek az áldozatokhoz. Egyes bankok a hitelek visszafizetését sürgető felszólító leveleket küldtek ki azoknak, akik a katasztrófa következtében elveszítették a házukat.

A gazdaság nem könyörületes, nem tud az lenni, nem képessége. Az Európai Unió szintjére lépve azonban már régóta nem csupán egy gazdasági alakulatról beszélhetünk. Értékei és alapelvei vannak, mely humánussá és szolidárisá teszik. Az együttérzéséről már többször biztosított közösség, ennél azonban többre, összeurópai összefogásra van szükség. Annál is inkább, mert Joe Hennon, a környezetvédelmi ügyekben illetékes EU-biztos szerint fennáll a lehetőség, hogy a Magyarországon kiömlött vörösiszap más országokban is környezeti katasztrófát okozhat.⁵⁵

Nem kell azonban elhagyni a határokat ahhoz, hogy az eset áldozatainak helyzetét még jobban súlyosbítsuk. „*Jelen szerződés bármely jogcímen (tévedés, megtévesztés, feltűnő értékaránytalanság) történő utólagos megtámadásának jogáról ezennel kifejezetten lemondok*” – áll azoknak a szerződéseknek a csatolmányában, amelyeket a MAL -t védő ügyvéd irodája kínál fel a vörösiszap-katasztrófa áldozatainak. A fordulat azonban ellentétes a polgári törvénykönyvvel, megtámadási jogról így nem lehet lemondásra kényszeríteni az ügyfeleket.

A Budapesti Ügyvédi Kamara (BÜK) elnöke, Réti László is megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy semmisnek tekinthető egy megbízási szerződésnek az a része, amelyben valaki semmis kikötést tesz. Valamint elmondta, hogy a kamara hivatalból etikai vagy előzetes vizsgálat indítására jogosult tisztességtelen ügyféltoborzás, tisztességtelen ügyfélszerzés, a fogyasztó megtévesztése vagy ügyvédhez nem méltó magatartás esetén.

Eközben megszületett az első kártérítés: az egyik devecseri károsultnak tízmillió forintot ítelt meg a Fővárosi Bíróság azonnal végrehajtható határozat alapján. Az ügyvéd tájékoztatása szerint a MAL-nak nyolc napon belül fizetnie kell, és ha fellebbezne, akkor is végre kell hajtania a határozatot. Ellenkező esetben a károsult bírósági végrehajtást vagy a cég felszámolását is kérheti.⁵⁶

Mi várható?

A hazai szabályozás lazaságából, valamint a saját felületességéből eredő károkért elvileg a MAL-nak kell felelnie, a Ptk. elemzett bekezdései szerint. Tekintve azonban, hogy a cég legutóbbi konszolidált mérlegadatai szerint összesen 850 millió forintnyi veszteséget ért el, nehéz elképzelni, hogy képes lenne a több tízmilliárdos kárérték és a kármentesítési költség megtérítésére.

Az 1995-ben elfogadott környezetvédelmi törvény szerint kormányrendelet megkövetelhetne ugyan a veszélyes üzemektől környezetvédelmi biztosítékot és biztosítást, céltartalék-képzést, de az azóta eltelt másfél évtizedben egyik kormány sem bocsátott ki ilyen jogszabályt, megküzdve az ipari érdekcsoporttal. Így a MAL mindössze 10 millió forintos felelősségbiztosítással rendelkezik, amelyhez 10 millió forintos és 200 ezer eurós kárenyhítési alapot nyitott.⁵⁷

A kártérítés forrásait illetően a vezetők büntetőjogi felelősségének megállapíthatósága esetén, magánvagyonukkal is felelnek, egyéb esetben csak a polgári jog rt.-re vonatkozó szabályai szerint. A több tízmilliárd forintos teher azonban valószínűleg összeroppantja a céget. S ezen már Bakondi György, az

⁵⁴ <http://www.bruinfo.hu/kereso/k?s=v%C3%B6r%C3%B6siszap2010.11.02>.

⁵⁵ <https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/iszapomles20101007.html> 2010. 11.03.

⁵⁶ <http://www.vorosizsapkarosultak.info/vorosizsap-hirek/magyar-gyoergy-ellen-etikai-eljaras-indulhat> 2010.11.02.

⁵⁷ http://hvg.hu/hvgfriss/2010.41/201041_a_vorosizsapkatasztrofa_kerdojelei_szakadas 2010.10.18.

Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője és az irányításra felhatalmazott kormánybiztos sem változtathat. A zöld hatóság október második hetében leállította a hidrát gyártását, mire Bakondi engedélyével megkezdték az újraindítást, mely már maga is százmillió forint bevételkiesést jelentett.⁵⁸

A felszámolással nem kell feltétlenül megszűnnie a timföld-alumíniumgyártásnak, más tulajdonosokkal folytatódhat a termelés. Ebből a szempontból viszont helyeselhető, ha maga az állam próbálja átvenni a céget, hiszen a kártérítés kisebb része fedezhető csak a kibontakozó, országhatárokon is átnyúló nemzeti szolidaritásból, döntő része a jogszabályi háttér miatt így is, úgy is az államra marad.

Pintér Sándor belügyminiszter október 28-án bejelentette, megkezdik az elvégzett védekezési munkálatok költségeinek kifizetését.⁵⁹

A fejlődés irányai

A jövőbeni jogalkotás és az uniós normák végrehajtása tekintetében igencsak biztató jel az Európai Bizottság november 3-án meghirdetett új stratégiája, mellyel az uniós környezetvédelmi szabályok végrehajtását kívánja előmozdítani. A jogátültetési hiányosságok legkevésbé kielégítő területe a környezetvédelem, a jogsértések 20 %-át adják. Ez a nemzeti és uniós jog különbözőségével magyarázható a természetvédelem, a vizek védelme és a hulladékgazdálkodás területén. A Bizottság a koherenciát, a teljesítési hajlandóságot és az ellenőrzés hatékonyságát erősíteni, valamint hangsúlyozza a nemzeti bírák kiemelt szerepét az uniós jog végrehajtásának támogatásában. Janez Potočnik, az uniós környezetvédelmi biztosa kifejezte, hogy az igazi erő azonban nemzeti szinten keresendő, ezért a tagállami szint lehetőségeit kell építeni, hogy a kormányok maguk végezhesék el a feladatokat.

2009-ben ezzel kapcsolatban egy bizottsági tanulmányban egy új uniós ügynökség megalapításának javaslatát találjuk - a hulladékkal kapcsolatos közösségi normák végrehajtásának kikényszerítésére. Feladatai közé tartozna a tagállamok végrehajtási mechanizmusának ellenőrzése, valamint épp az ellenőrzési és felügyeleti tevékenységek koordinációja. Az ügynökségen belül egy speciális testületet is előirányoz a tanulmány, mely a nem-teljesítés közvetlen felügyelete és ellenőrzését végezné és egyben irányítaná az ügynökséget.

Az is határozott javulást ígér, hogy 2008-ban, hosszú vita után - miszerint van-e kompetenciája a Közösségnek a büntetőjog terén – végül elfogadták a környezet büntetőjogi védelméről szóló irányelvet. A tagállamoknak ezt 2010. december 26-ig kell átültetniük. A direktíva a környezet elleni bűncselekmények listáját adja, melyek minden tagállamban üldözendők, amennyibe szándékosan vagy komoly gondatlansággal követik el őket. Ezzel nem születtek új törvényi tényállások, csupán a már létező tiltott cselekmények kötelezően szankcionálható eseteit foglalták össze.

Az Egyesült Nemzetek környezetvédelmi programjának (UNEP) regionális irodája is szorgalmazza egy ilyen ügynökség létrehozását annak érdekében, hogy felügyelje a nemzeti hatóságokat a környezetvédelmi jog hatékonyabb végrehajtása végett a tagállami határokon belül, mely által a nemzetek fölötti környezetvédelmi bűncselekmények is leküzdhetővé válnak. Ehhez e bűncselekmények mélyebb kutatását tűzte ki célul, hogy a nemzeti jogi eszközök fejlesztése, illetve a nemzeti jogok harmonizálást megvalósulhasson. Az UNEP reményei szerint a 2012-es, 20. Riói Csúcstalálkozón sikerül elfogadtatnia egy globális Legfőbb Ügyészi intézmény és környezetjog kezdeményezését.⁶⁰

*

Bibliográfia

Dr. Bándi Gyula: Az EB környezetjogi ítélkezési gyakorlata – előadás - Phd képzés 2010.10.18.

Dr. Fejes Péter: Vigyázó szemetek Luxembourgra vessétek! In: *Magyar Jog*, A Magyar Jogász Egylet Folyóirata 2009/1. 1-9.o. – Dr. Tóth Mihály: Büntetőjogi előadás – Phd képzés 2010. 09. 27.

C-378/08. sz. ERG és társai eset. 2010.10.11. A továbbiakban: <http://curia.europa.eu/>

<http://curia.europa.eu/jurisp/cgi->

[in/form.pl?lang=hu&newform=newform&Submit=Keres%C3%A9s&juredj=juredj&docj=docj&docnoj=docnoj&typeordALL&affclose=affclose&nu](http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-in/form.pl?lang=hu&newform=newform&Submit=Keres%C3%A9s&juredj=juredj&docj=docj&docnoj=docnoj&typeordALL&affclose=affclose&nu)

[maff=&ydatefs=&mdatefs=&ddatefs=&ydatefe=&mdatefe=&ddatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=vesz%C3%A9lyes+anyagok&resmax=100](http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-in/form.pl?lang=hu&newform=newform&Submit=Keres%C3%A9s&juredj=juredj&docj=docj&docnoj=docnoj&typeordALL&affclose=affclose&nu)

⁵⁸ <http://koos.hu/2010/10/14/vorosizsap-ki-lesz-a-felelos/> 2010.10.28.

⁵⁹ <http://www.bruxinfo.hu/cikk/20101020-egyutierrez-az-ep-a-vorosizsap-katasztrofa-aldozataival.html> 2010.11.02.

⁶⁰ Brussels to force implementation of EU green laws. *EurActiv* – 2010.11.04.

www.jogiforum.hu/hirek/23911 2010.10.28.

[többek között 996/G/1990. AB határozat és a 28/1994 (V. 20.) AB határozat].

[96/2008. (VII. 3.) AB határozat

[28/1994 (V. 20.) AB határozat]

Brussels to force implementation of EU green laws | EurActiv – 2010.11.04. 16:02

http://hvg.hu/hvgfriss/2010.41/201041_a_vorosiszapkatasztrofa_kerdojelei_szakadas 2010.10.18.

Az MTA Kémiai Kutatóközpont Anyag- és Környezetkémiai Intézet és az ÁNTSZ egybehangzó megállapításai.

http://mta.hu/mta_hirei/osszefoglalo-a-vorosiszap-katasztrofa-elharitasarol-a-karmentesitesrol-es-a-hosszu-tavu-teendokrol-125859/ 2010.11.02.

http://kitekinto.hu/europa/2010/10/24/europat_is_elerte_a_vorosiszap/- 2010.10.27.

<https://hirkozpont.magyarorszag.hu/hirek/iszapomles20101007.html> 2010.11.03.

www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=15530 2010.10.28. 16:04

http://mti.hu/cikk/2010/11/01/iszapomles_ujabb_falmozgast_mertek_a_megserult_tarozon-510488 2010.11.03.

www.bruxinfo.hu/kereso/k?s=v%C3%B6r%C3%B6siszap 2010.11.02.19:02

www.vorosiszapkarosultak.info/vorosiszap-hirek/magyar-gyoergy-ellen-etikai-eljaras-indulhat 2010.11.02.

www.bruxinfo.hu/cikk/20101020-egyutierrez-az-ep-a-vorosiszap-katasztrofa-aldozataival.html 2010.10.29.

Lipto oldala - Totál ellentmondásos vörösiszap ügyben az MTA jelentése az EU dokumentummal szemben. 2010.10.28.

lakihegyradio.hu A vörösiszap kazettájának működtetésére vonatkozó szabályok. 2010.10.28.

naplo-online.hu 2010.10.28.

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PDAQX3Npc00J:takacsaszlo.hupont.hu/+v%F6r%F6siszap+%FCgy+vona+tkoz%F3+jogszab%Ellyai&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&client=firefox-a> 2010.10.28. A továbbiakban: <http://takacsaszlo.hu>

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EV_M_qLYacgJ:www.euromines.org/downloads/EurominesCyanideFactSheet_revised_872010_HU-

www.euromines.org

<http://koos.hu/2010/10/21/vorosiszap-%E2%80%93-nincs-aki-ellenorzott-volna/> 2010.10.28.

<http://koos.hu/2010/10/14/vorosiszap-ki-lesz-a-felelos/> 2010.10.28.

<http://www.estihirlap.hu/belfold/30678-jegyzoi-engedely-kellett-a-vorosiszap-tarolashoz> - 2010. 10. 29.

*

<http://southeast-europe.org>

E-mail dke@southeast-europe.org

© DKE 2010.

Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Jung Katalin Szilvia: Környezeti felelősség, kárelhárítás és kárfinanszírozás az Európai Unió rendszerében *Délkelet Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 1. No.3. (2010. ősz) 18 o.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő.*